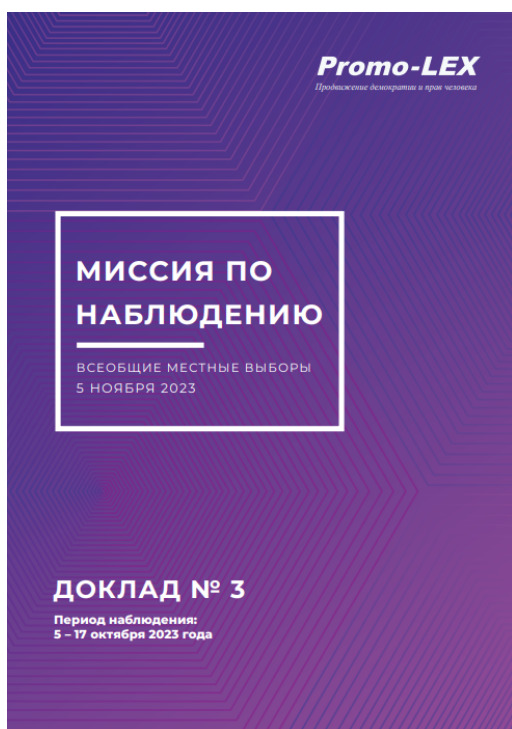
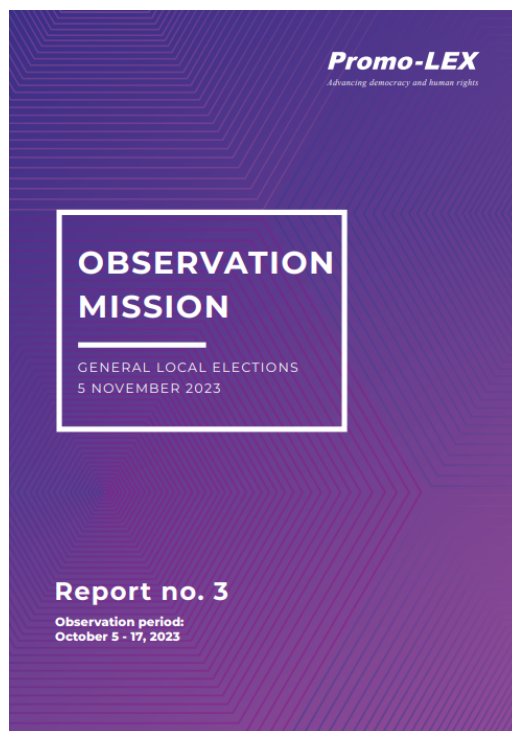

RAPORTUL nr. 3 | Misiunea Promo-LEX de Observare a Alegerilor Locale Generale din 5 noiembrie 2023

Campania electorală marcată de un număr mare de candidați, de utilizarea abuzivă a resurselor administrative și de implicarea funcționarilor în activitățile electorale

În Raportul nr. 3 al Misiunii de Observare (MO) a alegerilor a locale generale din 5 noiembrie, Promo-LEX constată creșterea semnificativă a cazurilor ce pot fi calificate drept abuz de resurse administrative, implicarea tot mai activă a

funcționarilor publici în activitățile de campanie și neraportarea deplină a cheltuielilor de campanie de către concurenții electorali.

MO Promo-LEX apreciază, în general, pozitiv activitatea organelor electorale, dar regretă cazurile de obstrucționare a observării libere a procesului electoral (11 cazuri de către CECE I și 2 – CECE II) și subliniază că, în exercitarea atribuțiilor, observatorii au dreptul să aibă acces la toate informațiile cu caracter electoral.

Perioada de observare a evenimentelor incluse în raport este, în general, 5 – 17 octombrie 2023. Observarea finanțării campaniei electorale s-a realizat în intervalul în intervalul 6-13 octombrie. Iar monitorizarea discursului de ură și instigare la discriminare cuprinde perioada 29 septembrie – 12 octombrie 2023.

Situația problematică a alegătorilor din comuna Corjova

MO Promo-LEX atrage atenția asupra situației de excludere din listele electorale a unui număr mare de alegători, care de facto locuiesc în comuna Corjova, însă în actele de identitate au domiciliul stabilit/atribuit în orașul Dubăsari. Majoritatea alegătorilor excluși din liste domiciliază în satul Mahala, care face parte din comuna Corjova, însă în buletinele de identitate eliberate pentru locuitorii satului Mahala este stabilit domiciliul „or. Dubăsari”.

Problema excluderii din listele de bază a unei părți a locuitorilor de facto a comunei Corjova se perpetuează de la scrutin la scrutin, iar soluții sistemice nu au fost propuse de către autoritățile publice, inclusiv cele electorale. În opinia Promo-LEX, votarea pe liste suplimentare a fost o soluție temporară, care trebuie abandonată, întrucât doar perpetuează și agravează problema.

Amintim că, în comuna Corjova la alegerile parlamentare anticipate din 2021 au participat 992 alegători, inclusiv cca.

62% pe listele suplimentare. Astfel constatăm că, dreptul de vot al cetățenilor Republicii Moldova care domiciliază în comuna Corjova ar putea fi încălcat, dacă aceștia nu vor fi admiși să voteze pe motiv că nu sunt incluși în listele electorale de bază. MO Promo-LEX se arată îngrijorată de faptul că printr-o eventuală neadmitere a unui număr atât de mare de alegători la vot ar putea fi de asemenea afectată valabilitatea scrutinului și/sau influențate semnificativ rezultatele alegerilor.

MO Promo-LEX consideră absolut necesară rezolvarea problemei stabilirii domiciliului în actele de identitate corespunzător stării de fapt și îndeamnă Agenția Servicii Publice (ASP) și alte autorități publice centrale, de comun cu autoritățile electorale, să identifice o soluție rapidă pentru această problemă și să informeze activ cetățenii despre aceasta.

Alegeri competitive, cu un număr mare de candidați înregistrați

MO Promo-LEX reiterează că alegerile locale generale din 5 noiembrie sunt competitive și constată creșterea numărului de candidați înregistrați pentru toate tipurile de funcții electivă, comparativ cu precedentul scrutin local din 2019. A scăzut, deși nesemnificativ, de la 10% la 8%, ponderea candidaților independenți la funcția de primar. În schimb, a crescut, de la 26% la 31%, ponderea femeilor candidate la funcția de primar.

O dinamică pozitivă din perspectiva înregistrării femeilor în calitate de candidate la funcția de primar a fost constatată în cazul municipiilor Bălți și Chișinău – de la 6%, în 2019, la 19%, în 2023. La funcția de primar general al mun. Chișinău s-a înregistrat un număr record de candidați – 27, toți desemnați de partide/bloc electoral. În mun. Bălți, din totalul de 15 doar doi sunt candidați independenți.

Observatorii Promo-LEX au înregistrat câte cel puțin 15 cazuri

de respingere a cererilor de înregistrare a candidaților la funcția de primar și la cea de consilier. În cele mai multe cazuri, motivele respingerii înregistrării au fost: interdicția de a ocupa o funcție publică/de demnitate publică și numărul insuficient de semnături colectate.

De asemenea, au fost raportate 30 de cazuri de înregistrare a listei de candidați la funcția de consilier cu nerespectarea cotei minime de reprezentare de 40% pentru ambele sexe, inclusiv 1 caz de nerespectare a poziționării candidaților după formula minimum patru candidați de același sex la fiecare zece locuri.

Documentând schimbarea apartenenței politice a primarilor, observatorii Promo-LEX au constatat că, spre final de mandat (2019-2023), circa 39% din primari și-au schimbat opțiunea politică ori s-au declarat a fi independenți/neafiliați. Cei mai mulți dintre primarii care au abandonat partidul care i-a desemnat la alegerile din 2019 au „migrat” către PAS (36%).

Implicarea funcționarilor publici în campanie și abuz de resurse administrative

În perioada monitorizată, MO Promo-LEX constată o creștere semnificativă a cazurilor ce pot fi calificate drept abuz de resurse administrative. De la începerea oficială a campaniei electorale, numărul acestor cazuri s-a majorat de aproape trei ori și a ajuns la cel puțin 43:

- utilizarea autorităților publice în scopul promovării inițiativelor electorale – 4 cazuri (Guvernul – Satul European Expres; Comitetul executiv al UTAG, Consiliul Orășenesc Taraclia și Consiliul Raional Orhei – adaos lunar de 1.000 de lei la pensiile mici, promis de Ilan Șor);
- implicarea în activitățile de campanie a persoanelor care dețin funcții publice – 18 cazuri (PAS);
- atribuirea de către candidații electorali a meritelor

pentru lucrările/serviciile de uz public efectuate din bani publici – 11 cazuri (6 – PAS, 2 – PS, 2 – MAN, 1 – LOC);

- organizarea întrunirilor electorale în cadrul instituțiilor publice, cu angajații instituțiilor respective, în timpul orelor de lucru ale acestora – 9 cazuri (5 – PSRM, 2 – PAS, 1 – CUB și 1 – PCRM).

Un caz cu potențial de corupere a alegătorilor se referă la oferirea plicurilor cu bani în cadrul unui eveniment public organizat de Guvernatoarea UTAG cu sprijinul Fundației „Miron Șir”.

De asemenea, au fost observate cel puțin 14 cazuri de distribuire a publicității electorale cu încălcarea prevederilor legale (6 – PAS, 3 – PSRM; 2 – PSDE; 2 – PDCM; 1 – PR) și 6 cazuri în care publicitatea electorală era distribuită concomitent cu cea politică (4 -PAS, 1 – PSDE și 1 – PSRM).

Cheltuieli neraportate de aproape 1 mil. de lei

MO Promo-LEX constată că rapoartele financiare din campanie sunt publicate cu depășirea termenului și în format ce nu corespunde principiului datelor deschise. De asemenea, constatăm că, până la lansarea prezentului raport de observare a alegerilor, pe pagina web a autorității electorale nu a fost publicat nici un raport financiar al candidaților independenți.

În perioada 6 – 13 octombrie 2023, 14 formațiuni politice au raportat venituri în sumă totală de 14,6 mil. lei, dintre care 14,1 mil. lei – mijloace financiare și 555 mii lei – donații materiale. 79% din totalul veniturilor declarate au fost raportate de 4 partide politice (PAS – 33%, PSRM – 23%, PN – 12% și MAN – 11%). Celorlalte 10 partide politice le revin doar 21% din veniturile raportate.

Cele 14 partide politice au raportat cheltuieli de 11 mil.

lei, dintre care 10,5 mil. lei au fost în bani și 555 mii lei din donații materiale. Cele mai multe cheltuieli au fost raportate de PAS – 41%, PN – 16%, PSRM – 15% și PSDE – 6%.

În rezultatul monitorizării civice, MO Promo-LEX a estimat o sumă totală neraportată la CEC de cel puțin 953.228 de lei pentru activități de campanie desfășurate de 22 de concurenți electorali. Din totalul cheltuielilor estimate, câte 31% au fost estimate pentru PSRM și PLDM, 6% – PNM și 5% – CC. În funcție de destinația cheltuielilor estimate, cele mai multe au fost pentru materialele promoționale – 74% urmate de recompensele agitatorilor – 12%.

Incertitudinea aplicării unor restricții a dreptului de a fi ales

MO Promo-LEX observă în acest scrutin o incertitudine din partea autorităților privind aplicabilitatea interdicției de a ocupa funcții de răspundere, ca urmare a actului de constatare emis de Autoritatea Națională de Integritate (ANI), rămas definitiv. Această stare de incertitudine a fost creată în raport cu circa 20 de persoane, în privința cărora prin actul de constatare a ANI, rămas definitiv, a fost stabilită interdicția de a ocupa funcții electivă, însă acestora nu li s-a ridicat mandatul.

În opinia Promo-LEX, normele privind restricționarea dreptului de a fi ales trebuie interpretate în spiritul Codului electoral în întregime iar această categorie de persoane nu trebuiau admise în scrutinul electoral. În caz contrar, odată cu validarea noului mandat de primar, în rezultatul alegerilor din 5 noiembrie 2023, mandatul de primar anterior încetează și, astfel, intervine, în mod automat, sancțiunea de decădere din dreptul de a mai exercita o funcție publică și/sau o funcție de demnitate publică. Altfel spus, ar urma să fie organizate și desfășurate alegeri locale noi.

În perioada de observare, Curtea Constituțională a respins

cererea de suspendare a Hotărârii Parlamentului din 21.09.2023 privind prelungirea stării de urgență și a Dispoziției Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE) din 04.10.2023 prin care s-a decis că în cadrul alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023 nu vor putea participa anumite categorii de persoane.

Amintim că MO Promo-LEX a constatat cu îngrijorare, în Raportul nr. 2 de observare a alegerilor, că legislația nu abilitază în mod expres CSE cu dreptul de a interveni în restricționarea dreptului de a fi ales.

Discursul de ură continuă să fie utilizat în campania electorală

În perioada 29 septembrie – 12 octombrie 2023, au fost identificate cel puțin 9 cazuri de discurs de ură, instigare la discriminare și alte forme de manifestare a intoleranței. Cele mai multe cazuri au fost identificate în rețelele de socializare (3 cazuri) și presa scrisă și online (3). Printre criteriile care au stat, cel mai des, la baza discursurilor de ură sunt: apartenența politică (4 cazuri), orientarea sexuală/identitatea de gen (2 cazuri), sex/gen (2 cazuri) și sănătate (2 cazuri). Principalele grupuri afectate de acest tip de discurs rămân a fi politicienii (5 cazuri), persoanele LGBT (2 cazuri) și femeile (2 cazuri). Cele 9 cazuri de discurs de ură au fost vizualizate de peste 126 de mii de ori și distribuite de peste 700 de ori.

Amintim că actual scrutin este primul în care folosirea discursului de ură de către competitorii electorali, inclusiv prin intermediul materialelor electorale, este interzisă și sancționată.

Raportul integral poate fi accesat [aici](#).

Raportul a fost elaborat cu suportul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) prin

Programul „Democrație, Transparență și Responsabilitate” și a Uniunii Europene prin Proiectul „Consolidarea cadrului legislativ electoral și evaluarea implementării acestuia în timpul alegerilor locale generale din 2023”.

VIDEO | Promo-LEX lansează primul spot al Campaniei „IEȘI la VOT”

Felul în care vor fi soluționate problemele din localitatea ta depinde de **Votul Tău!** Pe 5 noiembrie mergem la alegeri și votăm candidații cei mai potriviți pentru soluționarea problemelor din satele și orașele Republicii Moldova!

Asociația Promo-LEX a lansat primul spot în cadrul campanie de informare, educație electorală și mobilizare apolitică a cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, desfășurată în contextul Alegerilor Locale Generale din 5 noiembrie 2023.

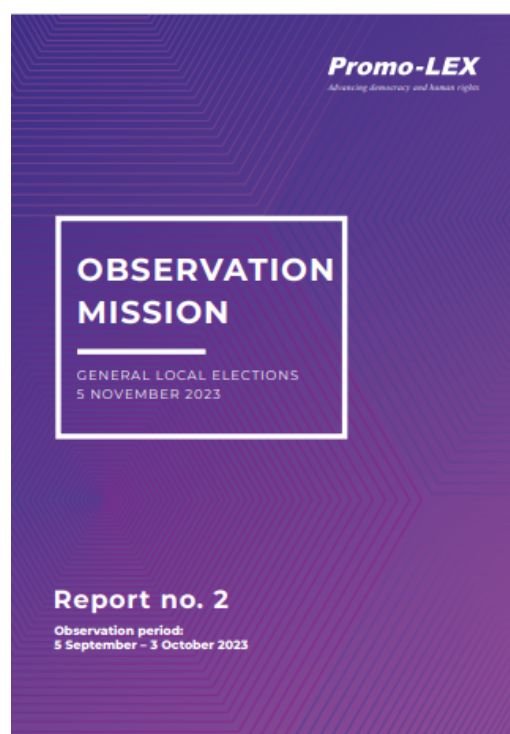
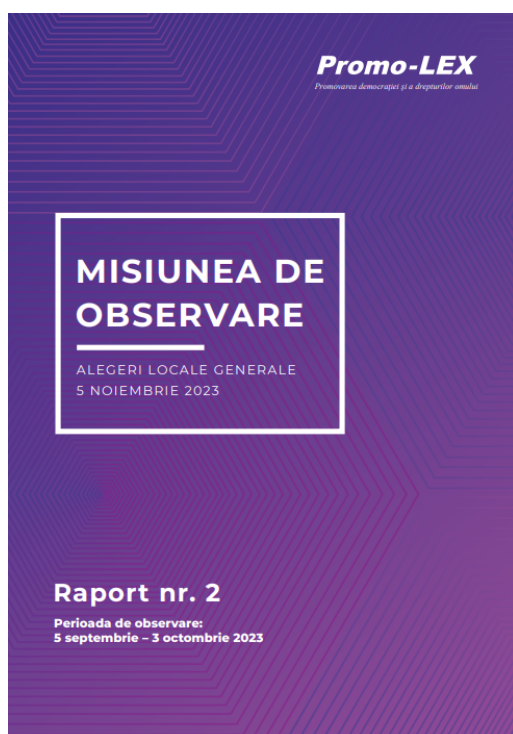
Obiectivul general al campaniei este de a contribui la sporirea nivelului de participare a cetățenilor Republicii Moldova la alegerile locale generale din 2023 și promovarea unui vot informat și conștient.

În cadrul campaniei **Ieși la Vot**, care are loc în perioada septembrie – noiembrie 2023, Promo-LEX desfășoară mai multe activități de informare a cetățenilor cu drept de vot, inclusiv dezbateri electorale, cu participarea candidaților la funcția de primar al municipiului Chișinău, precum și din alte localități; spoturi video pentru promovarea votului conștient și sprijinirea prin granturi a proiectelor de promovare a participării la vot a cetățenilor Republicii Moldova.

Acest video ce conține un mesaj de interes public a fost realizat de Asociația Promo-LEX cu sprijinul poporului American, prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Opiniile exprimate în spot aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al USAID și Guvernului SUA.

RAPORTUL nr. 2 | Misiunea Promo-LEX de Observare a Alegerilor Locale Generale din 5 noiembrie 2023

Promo-LEX
Продвижение демократии и прав человека

**МИССИЯ ПО
НАБЛЮДЕНИЮ**

ВСЕОБЩИЕ МЕСТНЫЕ ВЫБОРЫ
5 НОЯБРЯ 2023

ДОКЛАД № 2

Период наблюдения:
5 сентября – 3 октября 2023 года

**Misiunea de Observare Promo-
LEX constată tendințe
îngrijorătoare care pot
afecta organizarea și
desfășurarea procesului
electoral și rezultatele
scrutinului local**

Asociația Promo-LEX a prezentat joi, 5 octombrie, cel de-al doilea Raport al Misiunii de Observare (MO) a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023, în care constată tendințe îngrijorătoare care pot afecta atât organizarea și desfășurarea procesului electoral, cât și rezultatele scrutinului. Perioada de observare a evenimentelor cuprinse în raport este, în general, 5 septembrie – 3 octombrie 2023, dar include și modificările cadrului legal adoptate în regim de urgență pe 4 octombrie.

Noile restricții legislative asupra dreptului de a fi ales – un precedent periculos

MO Promo-LEX constată cu îngrijorare un șir de aspecte problematice vizând adoptarea ultimelor restricții a dreptului de a fi ales, prin dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale (CSE) și amendarea Codului electoral de către Parlament.

Nefiind abilitată, în mod expres, cu dreptul de a interveni în restricționarea dreptului de a fi ales și invocând pretinse riscuri, CSE a emis Dispoziția nr. 86, prin care, prin derogare de la prevederile Codului electoral, a decis că în cadrul alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023 nu vor

putea participa anumite categorii de persoane, acțiunile cărora au dus la declararea neconstituționalității partidului politic sau au fost vizate în cuprinsul hotărârii Curții Constituționale.

Restricții similare au fost declarate neconstituționale de către Curtea Constituțională, iar cauzele declarării neconstituționalității sunt aplicabile și restricțiilor stabilite de CSE. Astfel, unele din criteriile expuse în Dispoziția CSE par a fi mai puțin obiective, sunt mai curând generale și insensibile la circumstanțele particulare. În același timp, cu referință la mecanismul stabilit de formare și transmitere în adresa Comisiei Electorale Centrale (CEC), de către organele de drept, a unei liste a persoanelor în privința cărora există anumite suspiciuni, nu este clar cine va verifica/controla și garanta că nu se admit abuzuri sau erori în acest proces.

Totodată, calitatea mecanismului stabilit pentru evaluarea în mod individual a implicării persoanei în activitatea partidului politic vine la pachet cu inversarea sarcinii de a proba disocierea persoanei de acțiunile partidului politic înainte de declararea neconstituțională a acestuia. MO Promo-LEX consideră că acest mecanism ar putea fi mai curând împovăraător pentru organele electorale.

În condițiile în care CSE include în mare parte membri ai Guvernului (exponenți ai partidelor politice, de regulă) s-a creat un precedent periculos de implicare a Executivului în organizarea și desfășurarea alegerilor, acesta fiind în măsura să influențeze rezultatele scrutinului și să pună la îndoială legalitatea lor.

Amendarea în regim de urgență a legislației electorale de către Parlament cu includerea restricțiilor dreptului de a fi ales similare celor stabilite prin Dispoziția CSE s-a produs cu încălcarea principiului stabilității legislației electorale și cu omiterea etapelor de legiferare (avizare, expertizare,

consultare publică), înainte de începerea campaniei electorale – fapt care nu poate asigura nici calitatea actului legislativ, nici o implementare eficientă și aplicabilitate uniformă, nici o organizarea și desfășurare a alegerilor în mod transparent și competitiv.

MO Promo-LEX a îndemnat de fiecare dată să fie asigurată consultarea pe larg a modificărilor operate la Codul electoral, obținerea consensului asupra modificărilor cu alți actori politici, solicitarea

avizului Comisiei de la Veneția asupra acestora și aprobarea cu diligență a modificărilor, fără neglijarea sau urgentarea procedurilor legislative.

Creșterea numărului de cazuri de abuz de resurse administrative

În perioada de observare, MO Promo-LEX a constatat 15 cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, inclusiv 2 de utilizare a instituțiilor statului în scopul promovării inițiativelor electorale (Guvernul Republicii Moldova și Primarul s. Condrița, mun. Chișinău). În opinia MO Promo-LEX, aceste cazuri au cel mai mare impact asupra electoratului, dat fiind faptul că implică adoptarea actelor normative în diverse domenii.

Cu doar 12 zile înainte de începerea campaniei electorale, pe 25 septembrie, prim-ministrul Dorin Recean a anunțat pachetul guvernamental „Spor pentru Moldova”, care prevede majorări salariale și sporuri financiare pentru diferite categorii de bugetari. Imediat după anunțarea acestui pachet, partidul de guvernământ PAS a început să-l promoveze sponsorizat prin

intermediul rețelelor sociale.

Cu doar patru zile înainte de startul campaniei, pe 2 octombrie, și cu o zi înainte de a se înregistra în calitate de candidat la funcția de primar al mun. Chișinău, desemnat de MPSN, Primarul s. Condița, mun. Chișinău, Andrei Donica, a adoptat o dispoziție prin care a dispus compensarea tarifelor achitate de consumatori pentru gazele naturale, cu efect retroactiv, începând din 7 iunie.

Celelalte 13 cazuri constatate de utilizare abuzivă de resurse administrative se referă la atribuirea de către candidații electorali a meritelor pentru lucrări/servicii de uz public (reparația drumurilor, a parcurilor/scuarurilor, a grădinițelor și a școlilor, iluminat stradal, programe de asistență medicală, micșorarea prețului la transportul public etc.) efectuate din bani publici (1 caz – PS, 5 – PSRM, 7 – PȘ).

Primele activități cu potențial de corupere a alegătorilor

În calitate de caz cu potențial de corupere a alegătorilor poate fi apreciată promovarea de către Partidul „Șansă”(PȘ) a proiectelor „Satul Moldovenesc” și „Orașul Moldovenesc”, lansate de Ilan Șor, președintele fostului Partid „Șor”, declarat neconstituțional. La 21.09.2023, în cadrul unui eveniment oficial, PȘ și-a anunțat susținerea pentru aceste proiecte, care presupun investiții de infrastructură pentru localități, din surse neclare, în condițiile în care Ilan Șor se află în lista de sancțiuni, iar proprietățile sale sunt sechestrate. În perioada monitorizată, au fost observate cel puțin 4 cazuri (în Taraclia, Cahul, Andrușul de Jos și Baurci-Moldoveni, r. Cahul) unde persoane care se declarau din „echipa lui Ilan Șor” colectau semnături pentru cele 2 proiecte.

Investigarea unor cazuri privind finanțarea ilegală a partidelor politice

În perioada de observare, Centrul Național Anticorupție, Procuratura Anticorupție și Serviciul de Informații și Securitate au desfășurat mai multe acțiuni de urmărire penală, inclusiv percheziții, vizând implicarea președintele partidului declarat neconstituțional, Ilan Șor, în finanțarea ilegală a unor partide politice.

Au fost aplicate măsuri procesual-penale în privința a cel puțin trei candidați la funcțiile electivă din cadrul alegerilor locale (Mihail Bagas, Alexandr Nesterovschi și Irina Lozovan).

Fără a se pronunța asupra indispensabilității și rezonabilității măsurilor de urmărire penală desfășurate și aplicate în această perioadă, MO Promo-LEX apreciază că atât ridicarea imunității parlamentare, cât și aplicarea măsurilor privative de libertate asupra exponenților politici în perioada electorală, sunt de natură să influențeze opinia alegătorului în favoarea sau în defavoarea unui concurent electoral/partid politic. În același timp, aflarea în arest a candidaților în timpul campaniei electorale, îi privează pe aceștia de dreptul de a se implica în acțiunile de agitație electorală.

Activism sporit al partidelor politice înainte de campanie

În perioada 6 septembrie – 3 octombrie 2023, au fost observate minim 190 de activități cu tentă electorală, ce pot fi

calificate drept promovare a candidaților și concurenților electorali. Cele mai răspândite activități au fost de distribuire a materialelor informative care conțineau informație cu tentă electorală (promovarea candidatului desemnat, viziunea candidaților de dezvoltare a localității, principalele probleme, meritele partidului în dezvoltarea localității etc.). Acestea au constituit 58% din totalul activităților raportate. Urmează activitățile de promovare sponsorizată în rețeaua internet a concurenților, care a constituit 28% din totalul activităților de promovare. Cele mai multe activități raportate au fost în cazul PSRM (35%), urmat de PAS (20%) și MAN (7%).

De asemenea, au fost raportate 11 activități desfășurate în scop de desemnare oficială a candidaților în alegeri. Unele au creat anumite confuzii chiar și în rândul candidaților. Astfel, de exemplu, în cazul PSRM, evenimentul de desemnare a candidaților din 19 septembrie 2023 a fost prezentat drept unul de lansare în campania electorală care, însă, va începe abia din 6 octombrie 2023.

MO Promo-LEX constată că cheltuielile implicate pentru organizarea și desfășurarea activităților menționate nu vor fi raportate drept cheltuieli efectuate în perioada electorală (cheltuieli de campanie). Acestea urmând să fie reflectate drept cheltuieli financiare ale partidului politic.

Desemnarea și înregistrarea concurenților

Reieșind din rezultatele intermediare ale înregistrării concurenților la nivel de CECE II, MO Promo-LEX constată că alegerile sunt competitive. În perioada observată, CECE Chișinău a înregistrat 13 candidați pentru funcția de primar general, iar CECE Bălți – 6 candidați. De asemenea, consiliile vizate au înregistrat 20 concurenți electorali la funcția de consilier. La funcția de primar în aceste două circumscripții nu a fost înregistrat încă nici un candidat independent, iar pentru funcția de consilier – doar unul.

În cadrul celorlalte 32 de circumscripții electorale de nivelul al doilea (raionale) au fost înregistrați 197 de concurenți pentru funcția de consilier raional, dintre care doar 23 de candidați independenți (12%). Candidați independenți au fost înregistrați în mai puțin de jumătate de circumscripțiile electorale de nivelul II. Cel puțin 21 partide politice și-au înregistrat listele pentru funcția de consilier raional. Din observațiile monitorilor, în cazul dosarelor de înregistrare a candidaților la funcția de consilier pentru circumscripțiile electorale de nivelul II, la înregistrarea concurenților electorali a fost respectată cota minimă de reprezentare pentru ambele sexe.

Raportul integral poate fi accesat [aici](#).

Raportul a fost elaborat cu suportul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) prin Programul „Democrație, Transparență și Responsabilitate” și a Uniunii Europene prin Proiectul „Consolidarea cadrului legislativ electoral și evaluarea implementării acestuia în timpul alegerilor locale generale din 2023”.

**Alegerile locale generale din
5 noiembrie – primul scrutin
în care discursul de ură este
interzis și sancționat**

În cadrul Misiunii de Observare a Alegerilor Locale Generale din 5 noiembrie, Asociația Promo-LEX monitorizează, în perioada 05.09.2023 – 05.12.2023, discursul instigator la ură și discriminare. Acest fenomen are, în continuare, tendințe îngrijorătoare fiind prezent constant în spațiul public, în mass-media și, în special, în mediul online din Republica Moldova. Contextul politic și cel electoral favorizează utilizarea acestui tip de discurs, fapt confirmat de monitorizările anterioare realizate de Promo-LEX, inclusiv în ultimele cinci campanii electorale, desfășurate în perioada 2018–2021.

În anul 2022, Codul contravențional a fost completat, iar în prezent, utilizarea discursului de ură și/sau instigare la discriminare de către competitorii electorali, inclusiv prin intermediul materialelor electorale, sunt interzise și sancționate. Comisia Electorală Centrală și Consiliul Audiovizualului au dezvoltat instrumente interne de reglementare a publicității politice și electorale și, respectiv, de monitorizare a discursului care incită la ură în media audiovizuală, în perioada electorală, dar și în afara

acesteia.

Simpla existență a unei prevederi legale nu este suficientă

„Procesul de prevenire al discursului de ură este unul complex care cere implicarea mai multor actori. Simpla existență a unei prevederi legale privind interzicerea și sancționarea discursului de ură nu poate asigura în totalitate descurajarea acestui fenomen”, constată experta în Monitorizarea și Combaterea Discursului de Ură, Irina Corobcenco. Potrivit ei, este nevoie ca legea să fie aplicată eficient și corect, iar pentru aceasta trebuie să existe instrucțiuni practice și polițiști pregătiți, un mecanism de încurajare a raportării acestor cazuri și activități constante sau cel puțin periodice de informare.

Deși, în ultimele 12 luni, Poliția a aplicat sancțiuni pentru instigare la discriminare și acțiuni violente, experta Promo-LEX pune la îndoială că în campania pentru alegerile locale vor fi mai puține cazuri de discurs de ură și explică de ce. „Societatea este puternic divizată și iritată. Inițial, pandemia de COVID-19 i-a ținut pe oameni în case și mulți au căutat „țapi ispășitori” în diverse grupuri sociale pentru a-și direcționa nemulțumirile și frustrările. Apoi, războiul Rusiei împotriva Ucrainei i-a pus față în față cu propaganda de război îmbinată cu știri false și discurs de ură, iar criza economică le-a cerut să fie „atenți” la nevoile lor și mai puțin la ale celor din jur. Deși oamenii au acces la surse diverse de informare, gândirea critică prea puțin educată și neîncrederea în mass-media, în autorități și în comunitate, îi fac o țintă ușoară pentru mesaje simplificate și manipulate, mai ales la cele care fac apel la emoții. Toate acestea se suprapun peste contextul politic național, în care suficienți lideri de opinie și politicieni fac uz de mesaje care să alimenteze fricile și perioada pre-electorală deja a arătat acest lucru”.

Irina Corobcenco se arată convinsă că sancționarea cazurilor grave de discurs de ură și instigare la discriminare vor fi un semnal puternic pentru toată lumea că libertatea de exprimare nu acoperă formele de exprimare care promovează, justifică, răspândesc sau instigă la ură, discriminare sau violență, inclusiv atunci când candidații electorali sunt autorii unor astfel de mesaje.

Aplicarea cadrului legal ar putea fi problematică

Potrivit Codului contravențional, utilizarea de către competitorii electorali a discursului de ură și/sau instigarea la discriminare în cadrul perioadei electorale și/sau în materialele de agitație electorală se sancționează cu amendă de la 7.500 de lei la 12.500 de lei, în cazul persoanei fizice, și de la 12.500 de lei la 20.000 de mii de lei, în cazul persoanei juridice (partidul politic, bloc electoral). Agentul constatator este Poliția, care va trebui să analizeze presupusul caz de discurs de ură și/sau instigare la discriminare și să decidă aplicarea sau neaplicarea sancțiunii. Poliția se poate autosesiza sau poate fi sesizată de către competitorul electoral care consideră că a fost ținta discursului de ură și/sau instigare la discriminare sau de către o persoană sau un grup de persoane care au fost vizate de un discurs de ură și/sau instigare la discriminare din partea unui alt competitor electoral. Plângerea trebuie să fie însoțită de cât mai multe detalii și de dovezi (înregistrări video sau audio a mesajului cu pricina indicând data, ora, locul/platforma unde a fost transmis/publicat mesajul; numele autorului/autoarei; reacția publicului, comentariile de susținere, de promovare sau de incitare la ură).

Irina Corobcenco anticipează câteva impedimente în aplicarea normelor legale. Neînțelegerea a ceea ce reprezintă discursul de ură, precum și necunoașterea cadrului legal ar putea determina neraportarea cazurilor la Poliție, spune ea. Un alt impediment ține de capacitățile reduse ale Inspectoratului General al Poliției. Insuficiența resurselor umane, numărul

mare de responsabilități și pregătirea insuficientă a agenților constatați sunt câțiva dintre factorii care vor influența eficiența răspunsului Poliției la cazurile de discurs de ură și/sau instigare la discriminare, explică Irina Corobcenco, făcând trimitere și la constatările unui studiu elaborat de Asociația Promo-LEX care urmează să fie prezentat pe 28 septembrie 2023.

De ce utilizarea discursului de ură și instigarea la discriminare trebuie interzise și sancționate?

În primul rând pentru că discursul de ură reprezintă o încălcare a drepturilor omului, subliniază experta Irina Corobcenco. „Când un politician sau politiciană spune că un anumit grup nu trebuie să primească ajutor social, sau nu trebuie să poată organiza întruniri pentru că membrii săi au o altă etnie, o altă orientare sexuală, vorbesc o altă limbă etc., această afirmație nu este o simplă opinie, aceasta este un discurs de ură care promovează încălcarea drepturilor altora pentru că sunt diferiți”, explică experta.

„În al doilea rând, nici o societate nu se poate dezvolta, dacă membrii săi sunt divizați, nu au încredere unul în celălalt și trăiesc în grupuri în care unii sunt la marginea societății, iar alții sunt favorizați. Într-o astfel de societate, riscul apariției unor conflicte sociale este destul de mare, iar discursul de ură exact aceasta face – îi așază pe oamenii în grupuri clar delimitate, în baza unor caracteristici și le alimentează fricile”, mai notează Irina Corobcenco.

Ea amintește că istoria ne-a dat suficiente lecții în care discursul de ură a fost utilizat pentru a umili, marginaliza, discrimina și ucide oameni (Holocaustul, Genocidul din Rwanda, Genocidul Armean etc.). Potrivit expertei, cea mai recentă lecție pe care istoria ne-a oferit-o e războiul Rusiei împotriva Ucrainei: „discursul de incitare la ură și violență îmbinat cu propaganda de război nu poate fi nici justificat și

nici acceptat. Indiferent de limba vorbită, religia împărtășită, grupul etnic sau naționalitatea căreia cineva aparține, nimeni nu poate fi considerat un rebut sau „un vierme” ce trebuie exterminat”.

APELUL COALIȚIEI CIVICE PENTRU ALEGERI LIBERE ȘI CORECTE ÎN CONTEXTUL ORGANIZĂRII ALEGERILOR LOCALE GENERALE DIN 5 NOIEMBRIE 2023

coaliția civică pentru alegeri libere și corecte

APELUL CALC
în contextul organizării alegerilor locale generale
din 5 noiembrie 2023

www.alegeliber.md

Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC), care acționează solidar pentru a contribui la dezvoltarea democrației în Republica Moldova prin promovarea alegerilor libere și corecte în conformitate cu standardele ODIHR (OSCE), ale Consiliului Europei și ale instituțiilor specializate afiliate acestuia, adresează acest apel instituțiilor, partidelor politice și persoanelor ce urmează să participe la procesul electoral privind alegerea în structurile eligibile ale administrației publice locale, precum și cetățenilor interesați de desfășurarea unui proces electoral liber și corect.

Scrutinul electoral din 5 noiembrie 2023 se va desfășura în conformitate cu prevederile noului Cod electoral și ale legislației conexe adaptate. Procesul de elaborare a noii legislații electorale și a celei conexe a fost unul absolut transparent și deschis pentru coparticiparea tuturor celor interesați, fiind desfășurat sub egida Comisiei Electorale

Centrale (CEC) – instituția centrală de profil a statului, specializată și împuternicită să administreze procesul electoral.

Organizațiile CALC reiterează că majoritatea inovațiilor din noul Cod electoral reprezintă asimilarea experienței de organizare a alegerilor din ultimele trei decenii, precum și a recomandărilor misiunilor internaționale și naționale de monitorizare a alegerilor desfășurate în ultimii 10 ani, luându-se în considerație adresele Curții Constituționale și opiniile Comisiei de la Veneția. De asemenea, remarcăm efortul transparent și participativ depus de CEC pentru revizuirea cadrului normativ, cuprins în peste 40 de regulamente și zeci de instrucțiuni, care urmează să-i ghideze pe potențialii concurenți electorali, organele electorale și alte instituții relevante în aplicarea normelor electorale.

Odată cu începerea perioadei electorale, CALC a constatat un șir de abateri de la prevederile noului Cod electoral și/sau a cadrului normativ ajustat, precum și unele manifestări îngrijorătoare de abuz exprimate prin:

- desemnarea (anunțarea) candidaților înainte de termenul legal;
- activități de promovare a potențialilor candidați înainte de startul oficial al campaniei;
- utilizarea resurselor financiare de proveniență îndoielnică pentru promovarea unor potențiali concurenți electorali / candidați care ar avea legătură cu formațiunea declarată neconstituțională;
- utilizarea ilicită a resurselor administrative prin efectuarea cheltuielilor din bugetul public în scopul promovării imaginii potențialilor concurenți electorali;
- dezinformarea opiniei publice de către unele instituții media privind eforturile autorităților de neadmitere a utilizării resurselor administrative;
- comunicarea improprie de către Guvernul Republicii Moldova (în locul Comisiei Electorale Centrale) a unor

măsurile pentru asigurarea condițiilor corespunzătoare bunei desfășurări a scrutinului local din 5 noiembrie 2023.

În contextul celor menționate, Coaliția îndeamnă organele electorale, partidele politice, potențialii concurenți electorali și alți actori relevanți:

- să respecte prevederile Codului electoral și ale legislației conexe în procesul de organizare a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023;
- să se informeze în privința prevederilor noi ale legislației electorale și celei conexe din surse competente și credibile;
- să contribuie la organizarea unui scrutin liber, egal și incluziv pentru toți cetățenii Republicii Moldova;
- să nu folosească în materialele campaniei electorale apeluri și imagini sexiste, instigatoare la ură și discriminare;
- să nu admită utilizarea discursului de ură și instigare la discriminare împotriva diferitelor grupuri sociale;
- să evite utilizarea resurselor administrative în procesul de promovare a candidaților / concurenților electorali;
- formațiunile politice să asigure sistemul de cotă dublă (cota de reprezentare de 40% și prevederi de plasament) pe lista candidaților/candidatelor la funcțiile electivă;
- instituțiile mass-media să asigure respectarea principiilor de echitate, echilibru și imparțialitate în reflectarea alegerilor pentru toți concurenții electorali, în conformitate cu legislația în vigoare;
- să utilizeze un limbaj respectuos în raport cu contracandidații și oponentii lor politici.

În aceste circumstanțe, facem apel către instituțiile statului, organele electorale și concurenții electorali să depună eforturi pentru ca perioada electorală/campania

electorală să aibă loc într-o manieră corectă, fără încălcări, astfel încât alegerea cetățeanului să fie reflectată corect în noile administrații locale.

www.alegeliber.md – *Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte este o entitate permanentă, benevolă, constituită din 39 organizații obștești din Republica Moldova cu scopul de a contribui la dezvoltarea democrației în Republica Moldova prin promovarea și desfășurarea alegerilor libere și corecte în conformitate cu standardele ODIHR (OSCE), ale Consiliului Europei și a instituțiilor specializate afiliate acestuia.*

Primele constatări ale Misiunii Promo-LEX de Observare a Alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023

Nicolae Panfil, Director de Program, Promo-LEX

Asociația Promo-LEX a lansat marți, 5 septembrie, activitatea celei de-a 25-a Misiune de observare (MO) a Alegerilor și a prezentat primul Raport de monitorizare a scrutinului local general din 5 noiembrie 2023.

MO Promo-LEX include echipa centrală și 40 de observatori pe termen lung (OTL), care vor observa procesul electoral pe durata întregii perioade electorale. În ziua scrutinului, MO va asigura observarea alegerilor prin acoperirea 100% a secțiilor de votare din municipiile Bălți și Chișinău (în ambele tururi de scrutin, după caz) cu câte un observator pe termen scurt (static). Alți cca. 200 observatori statici și 140 observatori grupați în echipe mobile (70 echipe, a câte 2 persoane) vor fi delegați în secțiile de votare din restul țării, selectate în baza unui eșantion reprezentativ. Promo-LEX va monitoriza și discursul instigator la ură și discriminare prin intermediul a 7 monitori.

MO Promo-LEX va prezenta cinci rapoarte intermediare de observare a alegerilor și un Raport final. În ziua alegerilor

(tururile întâi și doi) va fi realizată numărarea paralelă a voturilor pentru mun. Chișinău și Bălți.

Primul Raport de monitorizare a alegerilor locale din 5 noiembrie 2023 include rezultatele observării începând din 1 ianuarie 2023, data intrării în vigoare a noului Cod electoral și cuprinde perioada preelectorală și a cea electorală, până la startul procedurilor de desemnare a candidaților la funcțiile electivă pentru circumscripțiile electorale de nivelul II – 6 septembrie 2023.

Primul scrutin organizat și desfășurat în baza prevederilor legale noi

În opinia Promo-LEX, majoritatea modificărilor aduse Codului electoral sunt benefice și urmăresc soluționarea problemelor reflectate în rapoartele de monitorizare a observatorilor naționali și internaționali, în adresele Curții Constituționale, dar și în opiniile Comisiei de la Veneția. [Multe norme vor fi aplicate în premieră la alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023.](#)

Amendarea Codului electoral, după stabilirea datei alegerilor, în contextul implementării Hotărârii Curții Constituționale privind

declararea neconstituționalității unui partid politic, poate crea incertitudini privind valorificarea dreptului de a fi ales și poate afecta previzibilitatea și predictibilitatea procedurilor de desemnare care vor demara la 6 septembrie 2023, dat fiind că amendamentele se află în examinarea atât a Curții Constituționale, care urmează să se expună în

septembrie, cât și a Comisiei de la Veneția, care urmează să-și prezinte opinia în luna octombrie, când procedura de înregistrare a concurenților va fi deja finalizată.

Alte amendamente aduse Codului electoral după stabilirea datei alegerilor au vizat acordarea competențelor organelor electorale de a constata inclusiv faptele de corupție a alegătorilor. Ulterior, astfel de constatări pot servi drept temei pentru anularea înregistrării subiectului electoral. Considerăm că o faptă de natură penală, precum coruperea alegătorilor, trebuie constatată în cadrul unui proces penal și nu în unul de contencios administrativ. În plus, ar putea exista inclusiv îngrijorări în privința aplicabilității acestor norme.

De desemnarea candidaților înainte de termenul legal

Potrivit calendarului electoral, procedura de desemnare a candidaturilor pentru funcțiile electivă urmează să înceapă pe 6 septembrie 2023 pentru candidații la funcții electivă din APL de nivel II, și 26 septembrie 2023 – pentru nivelul APL I.

Contrar acestui calendar, MO Promo-LEX a identificat, doar pentru primăria mun. Chișinău, cel puțin 13 partide politice (PPP0, PDCM, PACE, PAS, LOC, CUB, PPPDA, PL, PSDE, PSRM, CC, MRM, PCRM) care au declarat public cine sunt reprezentanții care vor fi înscriși în cursa electorală pentru funcția de primar. Concomitent, alți doi lideri de partid au anunțat că intenționează să candideze la funcția de primar al mun. Chișinău – Ion Ceban (MAN) și Vasile Costiuc (PPDA). În cazul funcției de primar al mun. Bălți, a fost constatată intenția lui Nicolae Grigorișin (PS) de a candida. Iar pentru unele APL de nivelul I, cel puțin 6 partide (PAS, PACE, PDCM, PPR, CC și PSDE) și-au anunțat public persoanele înaintate pentru funcția de primar.

MO Promo-LEX constată că procedura de desemnare a candidaților, în formatul prevăzut de Codul electoral, pare a

fi redusă la o simplă formalitate, iar desemnarea de facto a candidaților înainte de termenul legal stabilit, precum și promovarea politică cu tentă electorală a acestora înainte de începerea campaniei electorale, poate afecta principiul egalității șanselor concurenților electorali și contribuie, într-o anumită măsură, la eludarea prevederilor legale privind finanțarea campaniilor electorale.

Activități de promovare cu tentă electorală înainte de startul oficial al campaniei

Conform Programului calendaristic aprobat de CEC, campania electorală pentru toți concurenții electorali urmează să înceapă cu de 30 de zile înainte de ziua votării, adică la 6 octombrie 2023, dată din care concurenții electorali vor avea dreptul să desfășoare agitație electorală.

MO Promo-LEX a observat, până la prezentarea raportului, activități de promovare cu tentă electorală a potențialilor candidați în cazul a 4 partide (PAS, PSRM, PSDE, PPPDA). Cele mai utilizate tipuri de activități au fost: amenajarea de corturi stradale nominale, distribuirea de flyere și de ziare nominale și promovarea pe rețele de socializare.

Menționăm că, în cazul PAS, în urma sesizării de către un partid politic, CEC, prin Hotărârea nr. 1126 din 14 iulie, a aplicat PAS avertisment și a atras atenția asupra necesității respectării legislației electorale.

Reiterăm că, în opinia Promo-LEX, promovarea politică cu tentă electorală a candidaților înainte de începerea campaniei electorale influențează negativ principiul egalității șanselor concurenților electorali și contribuie la eludarea prevederilor legale privind finanțarea campaniilor electorale.

Abuz de resurse administrative

În perioada premergătoare perioadei electorale, Promo-LEX a constatat utilizarea abuzivă a resurselor administrative prin efectuarea cheltuielilor din bugetul public în scopul obținerii capitalului politic în cazul a două autorități publice de nivelul II: Primăriei mun. Chișinău și Primăria mun. Bălți. În ambele cazuri, au fost elaborate neplanificat materiale informative, cu tentă vădit electorală, și care pot fi tratate drept rapoarte de activitate ale APL, ceea ce contravine Legii cu privire la publicitate, care prevede că mesajele de interes public nu pot conține informații privind realizările manageriale și/sau obiectivele realizate de entități din sectorul public.

Menționăm că la 9 august 2023, în rezultatul examinării sesizării depuse de PLDM și a calificării materialelor informative distribuite de Primăria mun. Chișinău drept materialele publicitare care conțin elemente de agitație electorală, fiind produse, distribuite și difuzate cu utilizarea directă și indirectă a resurselor administrative, CEC a interzis autorității publice să difuzeze materialele menționate. Iar la 24 august 2023, în rezultatul examinării sesizării depuse de MPSN și a calificării materialelor informative distribuite de Primăria mun. Bălți ca abuz de resurse administrative, CEC a interzis autorității publice să difuzeze respectivele materialele.

O altă situație, apreciată de Promo-LEX drept utilizare a resurselor administrative, ține de PSRM, în cazul căruia a fost observată distribuția ziarelor de promovare a candidatului la funcția de primar al mun. Chișinău, Adrian Albu. În conținutul ziarului, PSRM și-a asumat meritele pentru numeroase activități implementate la nivelul Consiliului Municipal Chișinău pe bani publici (reparația drumurilor, parcurilor/scuarurilor, grădinițelor și a școlilor, programe de asistență medicală etc.).

Precizăm că noul Cod electoral definește mai cuprinzător noțiunea de resurse administrative, interzice și sancționează utilizarea lor de către candidați în perioadele electorale. Observând că utilizarea abuzivă a resurselor administrative este admisă de actorii interesați, nu doar în campaniile electorale, dar și în afara acestora, inclusiv în scop de promovare politică Promo-LEX a recomandat anterior reglementarea interzicerii și sancționării utilizării resurselor administrative atât în perioada electorală, cât și în afara perioadei electorale.

**Finanțarea
campaniei
electorale mai
strictă**

MO Promo-LEX va monitoriza atent implementarea noilor reguli de finanțare a campaniilor electorale, precum și a cerințe de raportare financiară de către concurenții electorali. În mod tradițional, vom estima cheltuielilor concurenților electorali suportate în campania electorală pentru desfășurarea

activităților de promovare electorală. Cheltuielile respective urmează a fi comparate cu cheltuielile declarate la CEC în rapoartele privind finanțarea campaniei electorale, ceea ce va permite să evaluăm nivelul de transparență și corectitudine a finanțării campaniei electorale.

Consolidarea rolului CEC în supravegherea și controlul finanțării campaniilor electorale și a activității grupurilor de inițiativă, în noua legislație electorală, reprezintă un salt calitativ. Promo-LEX a recomandat în permanență consolidarea rolului CEC și adoptarea unei abordări proactive de către aceasta în supravegherea finanțelor concurenților și partidelor politice. Totuși, provocările majore în acest sens tin de lipsa resurselor umane suficiente în cadrul Direcției specializate a CEC pentru a pune în aplicare noile prevederi legale, precum și riscul de politizare excesivă a acestui subiect în spațiul public odată cu implementarea riguroasă a cerințelor de transparență financiară a partidelor politice și a concurenților electorali.

Depunere și examinarea contestațiilor

Până la momentul elaborării raportului, CEC a aprobat 4 hotărâri cu privire la sesizări depuse în context electoral. Acestea se referă la 12 sesizări ce vin din partea: a 6 inspectorate de poliție (1 hotărâre) și 5 partide politice (3 hotărâri). Subiecții vizați au fost: Partidul politic „Renaștere” (PR) (6 sesizări), PAS (3 sesizări), Primăria mun. Chișinău (1 sesizare) și Primăria mun. Bălți (1 sesizare). Toate sesizările au avut ca obiect difuzarea și distribuirea materialelor publicitare. În cazul PR fiind vorba de materiale fără elemente de identificare, iar în cazurile Primăriei mun. Chișinău, Primăriei Bălți și PAS – materiale „în scop/cu elemente” de agitație electorală.

Pentru aceeași perioadă de monitorizare, la secțiunea „Documente de intrare” de pe pagina web a CEC au fost identificate 6 sesizări și un Supliment depus la o sesizare.

Atragem atenția că sesizarea propriu-zisă la care a fost depus suplimentul nu a fost constatată în lista documentelor de intrare. Toate sesizările au fost depuse de Partidul politic Mișcarea Alternativa Națională (MAN). În acestea este vizat PAS, considerându-se că „candidații partidului ar beneficia de o perioadă ilegală de diseminare a agitației electorale”. Potrivit paginii web a CEC, la momentul elaborării Raportului, autoritatea a transmis 2 răspunsuri în care s-a expus asupra a 2 sesizări (inclusiv cea cu supliment). În acest context, în scopul unei informări mai bune a actorilor interesați Promo-LEX a recomandat Comisiei Electorale Centrale să asigure publicarea pe pagina sa a tuturor contestațiilor și sesizărilor înregistrare în cancelarie.

Raportul integral poate fi accesat [aici](#).

Raportul a fost elaborat cu suportul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) prin Programul „Democrație, Transparență și Responsabilitate” și a Uniunii Europene prin Proiectul „Consolidarea cadrului legislativ electoral și evaluarea implementării acestuia în timpul alegerilor locale generale din 2023”.

RAPORTUL nr. 1 | Misiunea Promo-LEX de Observare a Alegerilor Locale Generale din 5 noiembrie 2023

Promo-LEX
Promovarea democrației și a drepturilor omului

MISIUNEA DE OBSERVARE

ALEGERI LOCALE GENERALE
5 NOIEMBRIE 2023

Raport nr. 1

Perioada de observare:
1 ianuarie – 4 septembrie 2023

Promo-LEX
Advancing democracy and human rights

OBSERVATION MISSION

GENERAL LOCAL ELECTIONS
5 NOVEMBER 2023

Report no. 1

Observation period:
1 January - 4 September 2023

Promo-LEX
Продвижение демократии и прав человека

МИССИЯ ПО НАБЛЮДЕНИЮ

ВСЕОБЩИЕ МЕСТНЫЕ ВЫБОРЫ
5 НОЯБРЯ 2023

ДОКЛАД № 1

Период наблюдения:
1 января – 4 сентября 2023 года

RAPORT FINAL | Misiunea de observare a alegerilor locale generale și parlamentare noi din 20 octombrie (3 noiembrie) 2019

